

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Kurz: Didaktika češtiny jako cizího jazyka

Projekt: Zvýšení kvality vzdělávání a začleňování žáků s OMJ

Reg. číslo: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000299

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Aktivity pro rozvoj mluvení a psaní

Řečové dovednosti: mluvení a psaní

- 2 ze základních řečových dovedností, jsou označovány jako **PRODUKTIVNÍ** neboli aktivní.
- Je důležité rozvíjet všechny 4 řečové dovednosti (mluvení, psaní, čtení a poslech s porozuměním), a to ideálně rovnoměrně.
- Obecně platí, že v každé vyučovací jednotce by mělo docházet k rozvoji všech 4 řečových dovedností, avšak nácvik psaní je učiteli často upozadován, zvláště vzhledem k jeho časové náročnosti.

MLUVENÍ – definice

- Mluvení je produktivní řečová dovednost, jedná se o ústní projev, který slouží ke komunikaci pomocí jazykových prostředků v jejich zvukové podobě. Důležitá je rovněž interakce s jinými mluvčími, tedy střídání mluvčích.
- Často je hlavní motivací studentů, ale samozřejmě i zdrojem potíží, případné frustrace.
- Kombinuje mnoho dílčích dovedností, včetně výslovnosti, na jejíž nácvik bychom rovněž neměli zapomínat (nejen u neslovanských studentů).

Fáze produkce mluvení

- Fáze mluvení:

1. **konceptualizace** – co chceme říct, jaký žánr či způsob, účel
2. **formulace** – na rovině diskursní, gramatické a lexikální
3. **artikulace** – pronesení dané promluvy, realizace
4. vlastní monitorování – zvl. v případě střídání mluvčích (dialog), tzv. hlídáček správnosti

- dále se soustředíme také na **vhodnost** promluvy (zdvořilost, formálnost apod.); do jisté míry **zautomatizované** znalosti

Co potřebujeme k mluvení znát?

- Jazykové znalosti

gramatika, fonologie, slovní zásoba, pragmatika (pozdravy, návrhy,...), diskurs (kohezní prostředky)

- Mimojazykové znalosti

téma, sociokulturní znalosti, mluvčí, situační kontext

Příklady zdrojů problémů v mluvení

- studentovi chybí znalosti;
- student má znalosti, ale nejsou zautomatizované;
- student příliš monitoruje svůj projev (odráží se v plynulosti), nebo naopak je jeho míra monitorování nízká (vliv na správnost);
- úzkost, strach z mluvení, špatná zkušenost s komunikačním partnerem / rodilým mluvčím;
- nedostatek příležitostí k mluvení ve vyučování;
- nadužívání kompenzačních strategií aj.

Dovednost mluvení na úrovni A1, A2 a B1 podle SEERR

Mluvení	Ústní interakce	Umím se jednoduchým způsobem domluvit, je-li můj partner ochoten zopakovat pomaleji svou výpověď nebo ji přeformulovat a pomoci mi formulovat, co se snažím říci. Umím klást jednoduché otázky a na podobné otázky odpovídat, pokud se týkají mých základních potřeb nebo jde-li o věci, jež jsou mi důvěrně známé.	Umím komunikovat v jednoduchých běžných situacích vyžadujících jednoduchou přímou výměnu informací o známých tématech a činnostech. Zvládnou velmi krátkou společenskou konverzaci, i když obvykle nerozumím natolik, abych konverzaci sám/sama dokázal(a) udržet.	Umím si poradit s většinou situací, které mohou nastat při cestování v oblasti, kde se tímto jazykem mluví. Dokážu se bez přípravy zapojit do hovoru o tématech, která jsou mi známá, o něž se zajímám nebo která se týkají každodenního života (např. rodiny, koníčků, práce, cestování a aktuálních událostí).
	Samostatný ústní projev	Umím jednoduchými frázemi a větami popsat místo, kde žiji, a lidi, které znám.	Umím použít řadu frází a vět, abych jednoduchým způsobem popsal(a) vlastní rodinu a další lidi, životní podmínky, dosažené vzdělání a své současné nebo předchozí zaměstnání.	Umím jednoduchým způsobem spojovat fráze, abych popsal(a) události a své zážitky, sny, naděje a cíle. Umím stručně odůvodnit a vysvětlit své názory a plány. Umím vyprávět příběh nebo přiblížit obsah knihy či filmu a vyjádřit své reakce.

Dovednost mluvení na úrovni B2, C1 a C2 podle SERR

Mluvení	Ústní interakce	<p>Dokážu se účastnit rozhovoru natolik plynule a spontánně, že mohu vést běžný rozhovor s rodilými mluvčími.</p> <p>Dokážu se aktivně zapojit do diskuse o známých tématech, vysvětlovat a obhajovat své názory.</p>	<p>Umím se vyjadřovat plynule a pohotově bez příliš zjevného hledání výrazů. Umím používat jazyk pružně a efektivně pro společenské a pracovní účely. Umím přesně formulovat své myšlenky a názory a vhodně navazovat na příspěvky ostatních mluvčích.</p>	<p>Dokážu se zapojit do jakékoli konverzace nebo diskuse. Zním dobře idiomatické a hovorové výrazy. Umím se plynule vyjadřovat a přesně sdělovat jemnější významové odstíny. Narazím-li při vyjadřování na nějaký problém, dokážu svou výpověď přeformulovat tak, že to ostatní ani nepostřehnou.</p>
	Samostatný ústní projev	<p>Dokážu se srozumitelně a podrobně vyjadřovat k široké škále témat, která se vztahují k oblasti mého zájmu. Umím vysvětlit své stanovisko k aktuálním otázkám a uvést výhody a nevýhody různých řešení.</p>	<p>Umím jasně a podrobně popsat složitá témata, rozšiřovat je o témata vedlejší, rozvíjet konkrétní body a zakončit svou řeč vhodným závěrem.</p>	<p>Umím podat jasný plynulý popis nebo zdůvodnění stylem vhodným pro daný kontext a opírajícím se o efektivní logickou strukturu, která pomáhá posluchači všimnout si důležitých bodů a zapamatovat si je.</p>

Jak efektivně učit mluvení?

- **1. Řízení activity** – instrukce neboli zadání musí být jasné a srozumitelné, ideálně doplněné o příklady, modelové obrázky (zejm. u nižších úrovní je vhodná vizuální podpora), vymezení času pro aktivitu.
- **2. Konkrétní, reálné situace** – pro studenty je mnohdy obtížné mluvit o tématech jim vzdálených, vždy bychom měli activity přizpůsobit jejich věkové kategorii, zájmům apod. a co nejvíce se při tvorbě takových aktivit zaměřit na praktické využití.
- **3. Skupinová práce** – dvojice, trojice, menší skupinky, vhodné je střídání komunikačních partnerů.

-
- **4. Monitorování** během aktivity a průběžný nácvik **výslovnosti** – je vhodné studenty a jejich projev opravovat, co se výslovnosti týče, jen pozor na míru oprav, nechceme studenty znechutit a odradit je.
 - **5. Ustálené, typické fráze a lexikum** v konkrétní komunikační situaci – vhodné je, aby učitel předem seznámil studenty s takovými frázemi a vhodnosti jejich užití (míra formálnosti, zdvořilost a jiné sociokulturní aspekty).
 - **6. Zpětná vazba** – nikdy by neměla po jakékoli aktivitě chybět učitelova zpětná vazba (poukázání na nejčastější chyby, problémové jevy, zajímavosti, shrnutí aktivity).

Příklady konkrétních aktivit k nácviku mluvení

- Rozdělujeme na: a) **produktivní činnosti** (např. připravený / nepřipravený monolog, veřejná hlášení, oslovování publika, zpívání, hlasité čtení, referát aj.), b) **interaktivní činnosti** (formální / neformální / připravený / nepřipravený dialog, debata, pohovor, argumentace, vyjednávání ad.).
- Návrhy aktivit rozvíjející mluvení: **vyprávění příběhů** podle obrázků nebo klíčových slov, **převyprávění přečteného příběhu**, **slovní fotbal** (vhodné k rozvíjení slovní zásoby), **bomba** (taktéž vhodná k rozvoji slovní zásoby, lze použít s kartičkami i bez nich), **kufr** (ideální ve dvojicích nebo trojicích),

-
- **popis obrázků, jazykolamy a tichá pošta** (vhodné k nácviku výslovnosti), **prezentace** na zadané či vybrané téma (studenti mohou připravit ppt prezentaci), **hlášení počasí** nebo zpráv, **sportovní komentátor, zpěv, argumentace, tahání otázek z klobouku, rozhovory, Kdo jsem?** (1 student se posadí na viditelné místo pro všechny a myslí si jednu osobnost – reálnou, historickou, populární apod. – ostatní studenti mu kladou otázky, na které lze odpovídat ano/ne a snaží se uhodnout, o koho se jedná), **divadelní inscenace** (například pohádka na základě přečteného textu apod.), **Myslím si, myslím** (podobné jako „Kdo jsem?“, student si myslí místo osobnosti nějakou věc), **dabing** (namlouvání kousku textu k vybranému videu)

Ukázky I

- učebnice Čeština pro život (Nekovářová, A., 2006, s. 38)
 - předpokládaná znalost češtiny na úrovni B2
 - téma nakupování
-
- nácvik mluvení s podporou obrázků (cv. 11) a s uvedenými příklady (cv. 12),
 - student vyvíjí pouze produktivní činnost (popisuje obrázky nebo tvoří věty podle modelu), k interaktivní činnosti (např. dialog s komunikačním partnerem) nemá příležitost

Konverzace

11. Řekněte, kde a co nakupují.

12. Řekněte, kde koupíte uvedené zboží.

Vzor: Zeleninu koupím na trhu, protože je tam vždy čerstvá.

koláč / kolo / chleba / zmrzlina / košile / slovník
pivo / televize / počítač / vysavač / cigarety / růže
kladivo / sandále / bageta / nosní kapky / salám
lyže / taška / sešit / lednice / rohlík / náplast / salát
kozačky / mrkev / čokoláda / kabelka / kravata

supermarket	květinářství	lékárna
hypermarket	cukrárna	butik
obchodní centrum	železářství	pekařství
obchodní dům	knihkupectví	obuv
internet	papírnictví	bazar
samoobsluha	čerpací stanice	trh

Ukázky II

- učebnice Čeština pro cizince B1, Kestřánková, Kopicová, Šnaidaufová, 2016, s. 112
 - pro úroveň B1
 - téma cestování
-
- nácvik mluvení s podporou obrázku, student má ve cv. 1 mnohem větší možnost vyjádření než v první ukázce
 - cvičení 3 naopak vizuální podporu studentovi neposkytuje, což je na této úrovni v pořádku, aktivita je vhodná pro dialog s komunikačním partnerem, jedná se tedy o interaktivní činnost

4 SLOVNÍ ZÁSoba

1. Pracujte ve dvojicích. Popište obrázek.
Řekněte, kde jsou ti lidé, kolik je na obrázku lidí a co dělají, co je napravo a co je nalevo obrázku atd.

2. Napište co nejvíce možností, čím můžete cestovat.

DOPRAVNÍ PROSTŘEDKY
Můžeme cestovat ...autem....

.....

.....

.....

.....

3. Diskutujte se spolužákem.
Jakým dopravním prostředkem nejraději jezdíte? Svůj názor zdůvodněte. Jaké jsou výhody vašeho oblíbeného dopravního prostředku? Čím jezdíte ráno do práce/ do školy? Chodíte rád/a pěšky? Svůj názor zdůvodněte. Co se vám líbí a co vám vadí na cestování MHD?

112

PSANÍ – definice

- Proces tvorby písemného projevu, který slouží ke komunikaci pomocí jazykových prostředků v jejich písemné podobě. Primárně lze odlišovat **elementární psaní**, což je zaznamenávání mluvené nebo myšlené řeči, a **pokročilé psaní** neboli formálně korektní projevy funkčně vystavěné a propracované.
- Řečová dovednost psaní bývá nejvíce opomínanou dovedností v jazykové výuce a bývá upozadována nejen samotnými učiteli (často z časových důvodů), ale i studenty (preferují mluvení a psaní nepřikládají takovou důležitost).

-
- Psaní je dovednost, která podporuje rozvoj dalších dovedností a naopak je jimi také ovlivňováno.
 - Pokud má student problémy s psaním ve svém mateřském jazyce (L1), pravděpodobně pro něj bude obtížnější i v cílovém jazyce (L2).
 - Liší se od mluveného projevu nejvíce v oblasti syntaxe (delší větné celky, promyšlenější a rozvitější souvětí).
 - Rozvíjí učební dovednosti jako takové, a to díky používání slovníků a jiným učebním pomůcek.

Typy psaní

- 1. **reproduktivní** – student se drží vzorů a příkladů, přečtený nebo vyslechnutý text je mu oporou;
 - 2. **produktivní** – tvůrčí a samostatné formulování myšlenek studenta.
-
- 1. **kontrolované** – nejedná se o tvůrčí proces, student dodržuje pokyny a zadání;
 - 2. **řízené** – je volnější, ale student dodržuje jasně vymezené instrukce učitele;
 - 3. **volné** – nejvíce tvůrčí typ, student si sám vybírá útvar i téma.

Příklady zdrojů problémů v nácviku psaní

- poruchy učení (např. dysgrafie či dysortografie) – mnohdy dělá učitelům problém je u cizinců rozpoznat;
- psychologické problémy studenta – nejčastěji neochota a nechut' k psaní, ale i nejistota či úzkost v písemném projevu, nedostatečná fantazie apod.;
- jazykové problémy studenta – nedostatečná slovní zásoba, nedostatečná znalost gramatických a pravopisných pravidel, odlišný grafický systém (abeceda) oproti mateřskému jazyku studenta aj.;
- nezajímavá témata, příliš abstraktní témata, témata nepřiměřená jazykové úrovni studenta či jeho věku atp.

Dovednost mluvení na úrovni A1, A2, B1, B2, C1 a C2 podle SEERR

	PÍSEMNÝ PROJEV – VŠEOBECNÁ STUPNICE
C2	<i>Dokáže napsat jasné a plynulé složité texty, které mají vhodný a účinný styl a jsou logicky vystavěny tak, aby pomáhaly čtenáři najít základní body.</i>
C1	<i>Dokáže napsat jasné, dobře uspořádané texty týkající se složitých témat a zdůraznit důležité otázky. Přitom dokáže za pomoci doplňujících argumentů a vhodných příkladů podrobně rozvést a podepřít svá názorová stanoviska a vhodně zakončit.</i>
B2	<i>Dokáže napsat srozumitelné podrobné texty týkající se různých témat z oblasti jeho/jejich zájmů, přičemž dokáže shrnout, skloubit a zhodnotit informace a argumenty z velkého počtu zdrojů.</i>
B1	<i>Dokáže napsat velmi jednoduše členěné souvislé texty týkající se okruhu známých témat z oblasti jeho/jejího zájmu, a to tak, že spojuje řadu kratších úseků do lineárního sledu.</i>
A2	<i>Dokáže napsat řadu jednoduchých frází a vět spojených jednoduchými spojkami, jako jsou „a“, „ale“ a „protože“.</i>
A1	<i>Dokáže psát jednoduché izolované fráze a věty.</i>

Jak efektivně učit psaní?

- vybírat pečlivě témata vzhledem k jazykové úrovni studentů, dále vzhledem k jejich věku, typu kurzu, zájmům;
- vybírat témata zajímavá, atraktivní, uplatnitelná v praxi (= personalizace)
- poskytnutí dostatku času k produkci textu a práce se slovníky
- pořádat „literární“ soutěže (hodí se zejm. pro vyšší úrovně a studenty více motivované)

-
- barevné opravování (odlišování typů chyb barevně), nicméně platí, že text by se měl studentovi vrátit naprosto korektní
 - zpětná vazba (ústní, písemná pod textem, motivace razítky, smajlíky apod.)
 - opravování textů studenty navzájem (hodí se jako aktivita např. po diktátu, tedy u textu s přesnou předlohou)
 - pravidelné zařazování psaní do výuky i jako domácích úkolů
 - ukázat studentům příručky, které jim ulehčí práci a mnohé z nich i motivují k překračování své komfortní zóny (např. Internetová jazyková příručka (www.prirucka.ujc.cas.cz) a další)

Jak opravovat psaní?

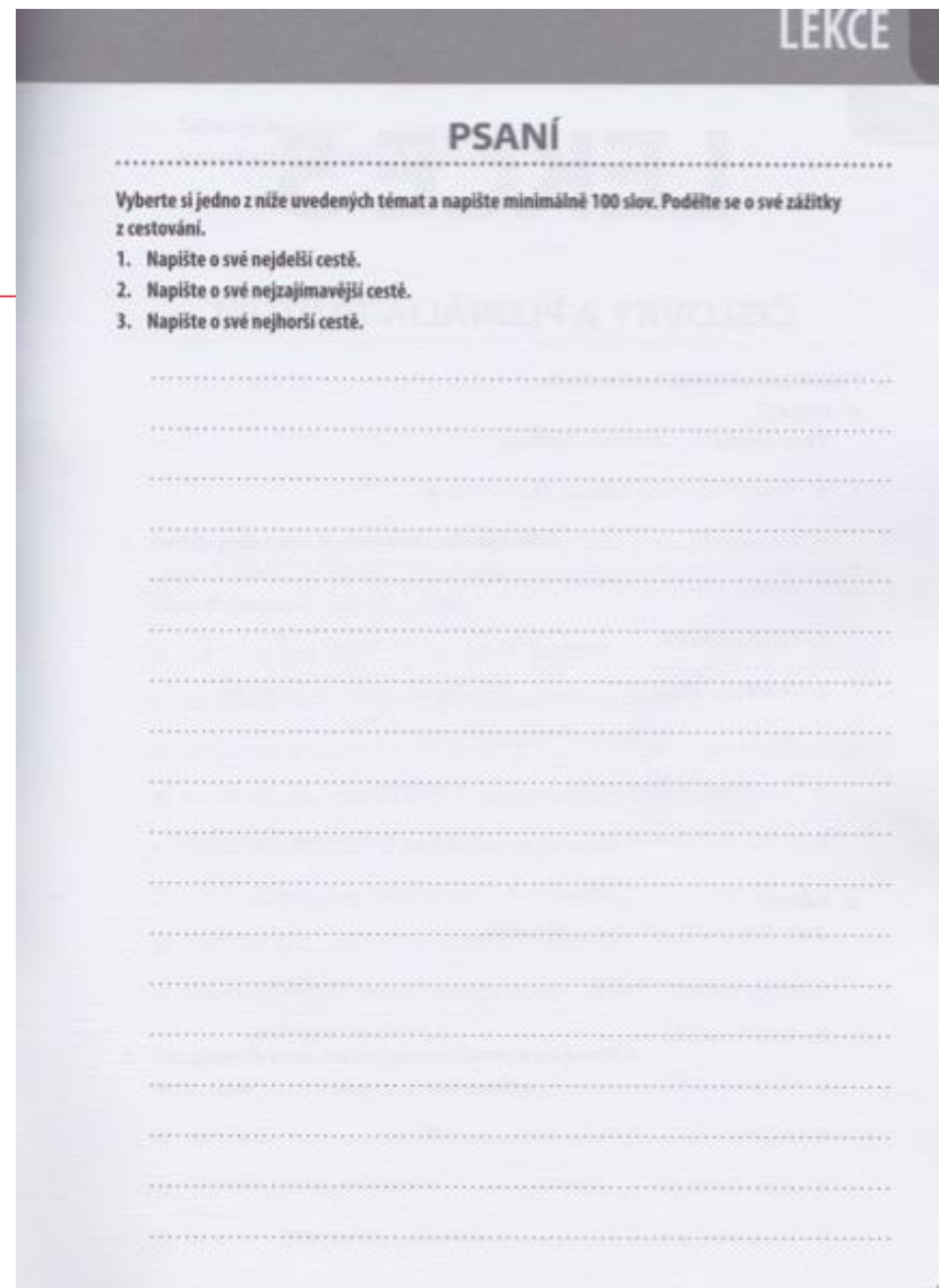
- opravujeme citlivě, snažíme se dělat co možná nejmenší zásahy
- ideálně rozlišujeme chyby barevně (např. gramatické chyby červeně, slovosledné zeleně, lexikální modře apod.)
- na chybu, která je nad úroveň probraného učiva, studenta upozorníme, ale nikdy ji nehodnotíme
- pokud se objeví v textu obecněčeský tvar, studenta upozorníme
- nezapomeneme přidat krátké hodnocení psaní
- upozorníme všechny studenty na nejfrekventovanější chyby

Příklady konkrétních aktivit k nácviku psaní

- **diktáty** k probíranému tématu, **běhací diktát** (jeden student běhá a pamatuje si informaci, diktuje ji druhému a ten ji zapisuje, vyhrává první dvojice, která má zároveň zápis bezchybný), **myšlenkové mapy**, **přesmyčky** (napíšeme na tabuli jakékoli delší slovo s dostatečným počtem samohlásek i souhlásek, studenti z nich vytvářejí nová slova, která zapisují), **formuláře** (podací lístek, rezervace hotelu apod.), **křížovky**, psaní **pohledů**, **blahopřání** či **vzkazů**, **životopis** (vlastní i imaginární osoby nebo známe osobnosti podle obrázku), **jídelní lístek**, **článek do časopisu**
- psaní různých útvarů (**žádost**, **stížnost**, **popis**, **úvaha**, **vyprávění** atd.) dle učitelem zadaného nebo studentem zvoleného tématu

Ukázky

- učebnice Čeština pro cizince, cvičebnice B1, Kestřánková, Kopicová, Šnaidaufová, 2016, s. 69
 - pro úroveň B1
 - téma cestování
-
- v tomto případě se jedná o psaní produktivní a řízené (student má zadané téma, ačkoli si může z uvedených jedno vybrat)
 - vzhledem k úrovni je v pořádku zařazení řízeného psaní, psaní volné je ideální zejm. pro vyšší úrovně

Zdroje:

- Čermák, F. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2011.
- Hrdlička, M. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum, 2009.
- Šebesta, K. a kol. *Druhý a cizí jazyk: osvojování a vyučování*. Praha: FF UK, 2014.
- Šebesta, K. a kol. *Vyučování cizího jazyka*. Praha: FF UK, 2017.
- *Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.
- Nápadník pro výuku dle učebních stylů
<https://www.scio.cz/download/skoly/Uceninamiru/napadnik.pdf>
- Meta www.meta-ops.cz, www.inkluzivniskola.cz